

Tekst van de toespraak van de promotor, prof. dr. G.C. Berkouwer

*Dr. Beyers Naudé,*

Het is mij een grote eer u te mogen gelukwensen met uw erepromotie aan onze universiteit en daarbij iets te mogen zeggen over de motieven die onze faculteit en onze universiteit bij de verlening van dit eredoctoraat hebben geleid. We zijn ons steeds bewust geweest, dat uw arbeid m.n. in het Christelijk Instituut in uw land een zeer omstrede zaak is, nu reeds bijna tien jaar lang, met allerlei felle, emotionele en pijnlijke aspecten, die diep óók in het persoonlijk leven ingrijpen en dat het niet ondenkbaar is, dat deze daad onzer universiteit wordt uitgelegd als een onderdeel van een campagne tegen Zuid-Afrika. We zouden dat als universiteit zeer betreuren als een miskennis van onze diepste motieven en ook omdat we zo lang - persoonlijk en universitair - vele goede relaties hebben gehad met uw land en vele studenten aan onze universiteit hun studie hebben voltooid, meermalen in uitnemende dissertaties.

Des te meer stellen we er prijs op een toelichting te geven op onze motieven. Ik zou samenvattend willen beginnen met te zeggen, dat deze erepromotie valt te verstaan vanuit een steeds duidelijker wordende *herkenning* van de motieven, die u hebben geleid en van de daaruit voortgevloeide activiteit temidden van de zo gecompliceerde verhoudingen in uw land. Onze toelichting spreekt van een *wijze van theologiseren*, waarin de politieke en maatschappelijke implicaties van de christelijke boodschap voor de realisering van de interraciale gerechtigheid duidelijk naar voren komen. Het valt op, dat in deze formulering niet wordt gesproken over speciale, vakwetenschappelijke studies en verdiensten, maar van een wijze van theologiseren. Dat niet alleen van de zijde van verschillende kerken in ons land uw werk met diepe belangstelling en sympathie wordt begeleid, maar nu ook in een publieke daad onzer universiteit, hangt er mee samen, dat theologiseren nimmer kan en mag zijn een *abstracte, levensvreemde* aangelegenheid, maar alléén kan zijn een diepgaande bezinning over de *inhoud*, de *betekenis* en de *kracht* van het evangelie, dat altijd op het concrete leven is gericht.

Tegenover alle verwijten van humanisering moet dit concrete inzicht altijd weer vanuit de *aard* van het evangelie worden beschermd, in overeenstemming met de vele indringende facetten van de bijbelse boodschap, die alleen geloofwaardig wordt vertolkt, wanneer ze aan het werkelijke leven niet vreemd blijft. Hoezeer dit alles voor u tot een bewogenheid, tot een passie is geworden, waarin ook voor persoonlijke offers niet werd teruggedeinsd, blijkt uit uw belangrijke arbeid voor de "independent churches" in Zuid-Afrika, waarin vooral de stimulering tot bijbelstudie in interraciale bijbelkringen een direct gesitueerd uitzicht geeft op de theologische-niet vrijblijvende bezinning te midden van kerken die tastend hun weg moeten zoeken in het verstaan van de waarheid en de geloofwaardigheid van het evangelie.

Wij weten, dat het u bekend is, hoe moeilijk de communicatie met deze groepen, die zo lang in isolement hebben geleefd, is en dat u daarover nooit in illusies leeft. Des te dieper is ons respect voor de wijze, waarop u het eenmaal begonnen contact dwars door alle moeilijkheden voortzet. In al uw arbeid herkenden wij niet een alle verhoudingen en mensen nivellerend eenheidsstreven, maar de diepe overtuiging van de noodzakelijkheid om bruggen te blijven bouwen en kloven te dempen tussen van elkaar vervreemde mensen en rassen. Tegenover allerlei accenten op de specifieke identiteit van mensen en groepen, die zou moeten worden bewaard is door u onvermoeid herinnerd aan een diepere dimensie aan de identiteit van het mens-zijn en werd de vraag gesteld of in het evangelie niet zichtbaar wordt een radicaliteit, een volstrekt nieuw perspectief, dat *ondanks*, nee *in* alle complicaties van een plurale samenleving op onthullende wijze denken en doen telkens weer verontrust en oproept tot een spiritualiteit, die elk handelen op een beslissende wijze moet bepalen, althans wanneer we *iets* hebben verstaan van het woord van Johannes, dat de duisternis voorbijgaat en dat het waarachtige licht schijnt en van Paulus woord over het geheimenis van Christus, bekend gemaakt aan "*de kinderen der mensen*". Meermalen wordt in dit verband elke *pseudotheologie* afgewezen, een woord dat niet bedoelt te irriteren of te polariseren, maar dat samenhangt met de overtuiging, dat men niet kan en mag volstaan met *vrijblijvende algemene* uitspraken over de gelijkwaardigheid aller mensen. Uw protest tegen elke "algemeenheid" en "vrijblijvendheid" als *een wolk zonder regen* sloot onmiddellijk aan bij een groeiende consensus, dat de fundering van een pseudo-theologie t.a.v. de rassen, óók al wordt ze met de schepping of ook met de voorzienigheid Gods in verband gebracht, een miskennis is van de centrale N.T.-boodschap.

Daarin heeft uw activiteit - m.n. als wijze van theologiseren - ondanks alle verzet ook in uw eigen land, vele gewetens meegekregen, ook van hen, die zelf nog aarzelen te midden van vele vragen, problemen en alternatieven. Het is de aarzeling, die opkwam uit de bijbelse evidentie van de realiteit van Christus als de diepste gemeenschap, die Paulus tot z'n radicale uitspraken bracht, onthullend in *zijn* tijd en relevant in de *onze*. Ik denk in dit verband aan uw participatie aan het belangrijke rapport: *Apartheid and the Church*, waarin op lucide wijze beslissende aspecten van het evangelie naar voren komen, niet in spectaculaire nieuwe vondsten, maar in een nieuwe appellerende *eenvoud*.

Daarin ligt besloten de onmogelijkheid van elke aristocratie van *geslacht*, *natie* en *ras* en van alle vormen van discriminatie die thans wel als een vloedgolf over de wereld gaat en waarbij *wen niemand* - geen enkel *land* ook - zich hoogmoedig boven anderen zal mogen verheffen.

Vanuit de ontdekking van deze eenvoud wordt het duidelijk, dat *geen enkele vlucht* uit deze nieuwe verantwoordelijkheid mogelijk en legitiem is. Uw appel, dat op nieuwe begaanbare bruggen gericht is, omvat dan ook terecht een protest, een duidelijke kritiek op allerlei pogingen te vluchten in een pseudo-explicatie m.n. wanneer ze een "religieus" karakter of een "bijbels" gewaad zou preten-deren. Ik noem - zonder citaten uit uw publicaties - enkele markante vluchtpogingen:

1. de vlucht in het *eshalon*, in de *toekomst*, waarin deze radicaliteit wèl

werkelijk zou worden tot in het d n voor allen mogelijke en dragelijke in de viering van het avondmaal des Lams, een *ondragelijke* visie op "het laatste", omdat de werkelijkheid van het leven n  door *dit* "laatste", door *deze* toekomst niet beslissend wordt bepaald en niet vertoont de invloed van de krachten van de toekomende eeuw.

2. Evenmin is het mogelijk te vluchten in een "onzichtbare" kerk, waarin dan tot sussing van het kerkelijk geweten de radicaliteit een plaats zou kunnen krijgen en waarin de tegenstellingen en de vervreemding en de distantie w l zouden zijn overkoepeld. Uw herinnering aan de reformatorische visie op de kerk - onzichtbaarheid niet als *vluchthaven*, maar als waarschuwing tegen institutionalisering - is een bewijs, dat er altijd weer nieuwe en eenvoudige ontdekkingen mogelijk zijn, stimulerend voor alle vormen van theologiseren.

3. Evenmin zal een vlucht mogelijk zijn in een z danige dualistische twee-rijken-leer, waarin wel *theoretisch* van de twee regimenten wordt erkend, dat ze  en Heer hebben, maar het verband met *deze* Heer temidden van de kinderen der mensen meer en meer vervaagt zonder zegenende en bevrijdende kracht met het dramatische gevolg, dat  ok binnen de kerk de gestalte van de Heer begint te vervagen.

4. Tenslotte is er de laatste uitvlucht van *het gecompliceerde leven*. Meermalen klinkt in vele discussies het verwijt van een gebrek aan *analyse* van de gecompliceerde situatie in uw land en *wie* zal niet willen erkennen dat dit gevaar - het uit de verte oordelen - altijd re el en acuut blijft? Juist de *concrete* betekenis van het evangelie ook voor interraciale verhoudingen *impliceert* de analyse en waarschuwt tegen ongegronde oordelen. Dit verwijt van gebrek aan analyse vindt echter tegenover zich een steeds groter wordende stroom van informatie en onze motieven hangen samen met de overtuiging van hen in Zuid-Afrika die z lf, *niet uit de verte*, maar *van nabij*, zich de spanningen en complicaties bewust zijn geworden, maar *nimmer* als contra-instantie tegenover de verontrustende radicaliteit. Daar ligt het besef in, dat het evangelie *altijd* in uiterst gecompliceerde situaties zich een weg heeft gebaan. Dat uw ogen - ik denk aan vele artikelen in "Pro Veritate" zonder enige hard en onbillijk oordeel over anderen - hiervoor opengingen, blijkt voor mijn besef nog het meest uit het feit dat *juist* die complicaties - in een dynamische evolutie - u vervullen met een diepe bezorgdheid in de vraag, of het in de nabije toekomst nog *mogelijk* zal zijn bruggen te bouwen vanwege allerlei mogelijkheden van dreigende explosies en vanwege een groeiende vervreemding der rassen  n vanwege de moeilijkheid om de in de *kerk* verkondigde boodschap nog als volstrekt *geloofwaardig* te verstaan.

Temidden van *deze* zorg, die u vervult - zij het gelukkig zonder verlamvend effect - zal het verwijt van staatsgevaarlijkheid en revolutiegeest u nauwelijks meer kunnen schokken, noch het verwijt van humanisering of secularisering. Veelmeer moest wel de overtuiging groeien, dat het evangelie *juist* op waarlijk onoverkomelijke situaties gericht was en d arin een nieuwe weg kwam banen. Zonder op irriterende wijze zich aan te dienen met een profe-

tische allure zal het mogelijk zijn zich zinvol te herinneren de profetische kritiek in Jesaja op alle vormen van religieusiteit - tot in het vasten en in de ootmoed toe - die niet merkbaar worden *op de straten en pleinen der wereld*. Als alles concreet wordt - aldus Jesaja - en de boeien der Goddeloosheid worden losgemaakt, de banden van het juk ontbonden, de verdrukten vrijgelaten, de hongerigen het brood wordt gebroken en arme zwervelingen in huis worden gebracht, de naakte gekleed, dan zal uw licht doorbreken en vrijgelaten, de hongerigen het brood wordt gebroken en arme zwervelingen in huis worden gebracht, de naakte gekleed, dan zal uw licht doorbreken en uw mond zich spoedig sluiten, uw heil zal voor u uitgaan, de heerlijkheid des Heren zal uw achterhoede zijn. Als gij dan roept, zal Hij zeggen: Hier ben Ik. En wanneer gij uit uw midden het juk wegdoet, het wijzen met de vinger, en de hongerigen schenkt, wat gij zelf begeert dan zal uw donkerheid zijn als de middag.

Hier worden geloof en leven op *onlosmakelijke* wijze met elkaar verbonden, op *kritische* wijze ook, evenals in de gelijkenis, waarin iemand z'n eigen schuld kwijtgescholden krijgt, maar de vergeving aan anderen niet over z'n hart kan krijgen en dan - in de dramatische pointe van de gelijkenis - z'n *eigen schuld weer terugkrijgt*. Dat al *deze* momenten in uw arbeid weer *nieuw* accent kregen in een gecompliceerd land en in publieke verantwoording moet wel respons wekken. Uiteraard kan deze respons geplaatst worden in een context waarin het evangelie niet of nauwelijks meer doorklinkt maar ze kan ook tot een getuigenis worden met steeds toenemende duidelijkheid. Moge dat gevolg - *deze evidentie* - de weg banen tot een steeds nauwkeuriger en verantwoordde analyse van *alle* factoren, die met het rassenprobleem in uw land - en elders - samenhangen en u zo bemoedigen in uw verdere leven, wetend dat het evangelie niet naar de mens is, óók niet in z'n *consequenties* en daarom altijd weer *kritisch* en *verontrustend* is voor *ons allen*. Moge de nieuwe relatie tussen u en onze universiteit - in dit eredoctoraat - verheven zijn en blijven boven elke simplificering van uw problemen, maar tegelijkertijd een teken zijn van een opnieuw luisteren naar de betuiging van de ene Heer die op wonderlijke wijze elke hoogmoedige pretentie uitschakelt: Gij zijt het licht der wereld, een stad op een berg en het zout der aarde. Moge het u gegeven zijn in waarachtigheid en zonder bitterheid, in liefde met woord en daad en in voortgaande bezinning over het evangelie voor alle kinderen der mensen te dienen al de kinderen van uw volk.

20 oktober 1972.